

Panu:

Varjakan meren randamill'...

Otsikkooni karjalaisittain merkitty "randamill'" ei ole sattuma, vaikka kysymys ei olekaan "Laadogasta", jonka yhteydessä se tavallisesti lauletaan. Onpahan vain niin kummasti, että Varjakan merellä on yhteyttä Karjalaan ja karjalaisiin.

Varjakan meri?

Pakko siihen oli merkitä kysymysmerkki, sillä vaikka sama Varjaka on oulunseutalaisille tuttu, on nimitys Varjakan meri tyystin hävinnyt ei vain kartoista, vaan myös ihmismuistista, eräitä erikoisiantuntijoita lukuunottamatta.

Ennenvanhaan tätä "meidän" mertamme Perämerta, Pohjanlahden pohjoisinta ulappaa kutsuttiin, Kainuunmereksi (yhteen tai erilleen, en nyt muista). Nimi juonsi juurensa ajoilta, jolloin esi-isämme kainut eli kainulaiset, ne muinaiskainulaiset, joilla ei ole mitään tekemistä nykyisten kainuulaisten kanssa, olivat valtiaverottajat näillä rannoilla ja saloilla. Annetaanpa ajatusten lennähtää seitsemän — kahdeksansadan vuoden taakse. Kainut puolestaan kohtasivat näillä seuduilla karjalaiset heimoveljensä ja mahtavimmillaan olleen Novgorodin miehet, jotka viimeksimainitut yhdessä ja erikseen kävivät kauppatuokillaan sekä täällä Oulujoki-

suulla että paljon — paljon pohjoisempanakin, Ruijan rannoilla ja Jäämerellä saakka. Karjalaisajoista muistuttavat monet nimet, tunnetuimpana Hailuodon vanha virkanimi Karlö, joka johtuu Karjalasta eikä suinkaan, niin kuin me ysthemmät olemme luulleet, jostakin Kalle-kuninkaasta tai muusta ruhtinaasta.

Varjakan mereksi ovat kutsuneet Toppilan sataman ja Oulunsalon Varjakkain välistä selkää, joka sitten myöhemmin on merkitty karttoihin Salon selkänä/Oulunsalon selkänä. Oululaiset tietävät kaikki lähimmät Varjakkansa, vaikka suurelle osalle tosin on epäselvää, onko kysymyksessä niemi vai saari. Oulunsalon niemen Salonpään itäisin niemeke on nimeltään Varjaka. Se pistää kuin noita-akan nokka pohjoiseen, ja niinpä se kahdensadan vuoden takaisessa kartassa (1762) on nimetty Varjakan-nenäksi. Samanaikaisissa kartoissa on merkittynä myös Vähävarjaka-niminen saari, joka kaikesta päättäen siihen aikaan on kuulunut samaan tilaan kuin Varjakan-nenä. Tilan nimi oli sekin Varjaka, ja sen rakennukset sijaitsivat Varjakan-nenällä samalla paikalla, missä sittemmin Vanha Varjaka-nimellä tunnettu monet vaiheet ja omistajat kokeut tila/taloryhmä. Tietolip-

paani mukaan esiintyivät myös nimet Varjakan ranta ja Varjakan vainio. Myöhemmin aikoina, jolloin Varjakassa toimi aikanaan kuuluisa Varjakan saha, puhuivat asukkaat Maa-Varjakasta erotukseksi Varjakansaaresta eli Saari-Varjakasta. Ja saattavatpa puhua vieläkin. Äskeisvuosina koti-pitäjässään Oulunsalossa suorittamansa nimenkeruun tuloksesta kertoi yliopistonlehtori Iikka Kaakinen, että myös Oulunsalon pappilan virkatalon nimi on ollut Varjaka. Liekö pappilan nimi maarekisterissä peräisin nimestä Warjaka 1733-vuoden kartassa tai torppari Warjakasta 1740:n kartassa.

Lumijoella on oma Varjakkansa, vanhoissa kartoissa (1700) "Wariaka wdd". Siellä oli myös Varjakan-randa ja Varjakan päraus. Lisäksi Varjaka tavataan yhdessä paikannimessä Yli-Kiimingissä ja yhdessä Saloisissa. Luulajajoen yläjuoksulla on Varjaka, Rovaniemen seuduilla on Varjaka, Kuusamossa on Varjaka ja Varangerinvuonon suulla on Varjakanlinna (1200 . . .). Edelleen ovat tutkijat tavanneet Varjakoita Ruoveden Muurolassa ja Lahden Vesijärven rannalla. Ja kaiken huippuna, jos niin sanoisi, tavataan Varjaka-sanan johdannaisia Novgorodista ja vanhoista venäläisistä kronikoista.

Varsinkin Oulunsalon asiat pitkin ja poikin tienneen runoilija-rovasti J. N. Merenheimon kanssa oli usein puhetta näistä Varjakoista ja nimen historiasta eli varjagien ajasta. Tähän siis tultiin ja tähän halusin tulla. Viisaat histo-

riantutkijat ovat selvittäneet Varjaka-nimitysten synnyn. Perusteellisin tutkimus on Finsk Museum-nimisessä vuosikirjassa muutama vuosi sitten ilmestynyt Gunvor Kerkkonen selvitys Varjaka-nimien alkuperästä. Tuhattakaksisataa vuotta sitten liikkuvat varjagit näillä mailla ja vesillä. Varjagit olivat viikinkejä, mahdollisesti järjestäytyneet kauppa-mies- ja verottajakunta. Matka kävi Perämeren poikki Oulujokisuulle eli — Oulunsaloon joka siihen aikaan oli saari. Kulkukelpoinen suojaissa salmi (nykyisen Oulunsalon kirkon Kempeleen puolella) yhdisti Limingan- ja Kempeleenlahdet. Sitten ylös Oulujokea. Oulujärven vesistöstä päästiin muihin vesistöihin ja "mukavasti" aina Novgorodiin saakka. Ja sieltä oli mainiot yhteydet arabimaihin . . . Myös Iijokea päästiin itäiselle vedenjakajalle ja sieltä myötävirtaan Vienan mereen. Pyhäjokea kuljettiin samoin vedenjakajalle, kuten Kustaa Vilkona muutama kesä sitten käytännössä osoitti, ja sieltä edelleen . . . Jäämeren tie käytti hyväkseen Kemijokea.

Yhtä asiaa vain tuntuu tutkija ihmettelevän. Oulun puolen Varjakkain olemassaolo ennen 1500-lukua ei kuulemma käy yksin sen kanssa, miten maannousun mukaan — metri vuosisadassa — nämä lähisaaret olisivat voineet kohota merestä. Historiallinen todistelu tuntuu kuitenkin paljon pitävämmältä kuin maantieteellinen vastatodistelu.

Palkannuinen tutkimus on jännittävämpää kuin jännitys kirjat.